

Tekst ujednolicony

**Najwyższa Izba Kontroli
Delegatura w Katowicach**

Katowice, dnia 29 kwietnia 2010 r.

**Zarząd
Katowickiego Holdingu Węglowego S.A.**

LKA-410-34-04/2009/ P/09/044

Na podstawie art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o *Najwyższej Izbie Kontroli*¹, zwanej dalej „ustawą o NIK”, Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Katowicach przeprowadziła kontrolę w Katowickim Holdingu Węglowym S.A. (zwanym dalej „Spółką”) w zakresie bezpieczeństwa zaopatrzenia Polski w węgiel kamienny (ze złóż krajowych) w latach 2007–2009 (do września)².

W związku z kontrolą, której wyniki przedstawione zostały w protokole kontroli, podpisanym w dniu 10 lutego 2010 r., Najwyższa Izba Kontroli, na podstawie art. 60 ustawy o NIK, przekazuje Zarządowi niniejsze

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

Najwyższa Izba Kontroli ocenia pozytywnie działania Spółki w zakresie spraw objętych kontrolą, pomimo stwierdzonych nieprawidłowości.

Powyższą ocenę uzasadniają następujące oceny częściowe i ustalenia kontroli:

1. Spółka w 2000 r. prawidłowo sporządziła Dodatek nr 2 do dokumentacji geologicznej złoża węgla kamiennego „Mysłowice”. Dodatek ten został zatwierdzony przez Ministra Środowiska, a także spełniał wymogi postanowień art. 41 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. *Prawo geologiczne i górnicze*³ (zwanej dalej „p.g.g.”) oraz obowiązującego wówczas rozporządzenia Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 23 sierpnia 1994 r. w sprawie dokumentacji geologicznej złóż kopalin⁴.

¹ Dz. U. z 2007 r. Nr 231, poz. 1701 ze zm.

² W okresie objętym kontrolą Spółka prowadziła wydobywanie węgla kamiennego w pięciu kopalniach. Kontroli poddano gospodarowanie zasobami węgla kamiennego w złożu „Mysłowice”, które było eksploatowane przez KWK „Mysłowice-Wesoła”.

³ Dz. U. z 2005 r. Nr 228, poz. 1947 ze zm.

⁴ Dz. U. Nr 93, poz. 442.

Dodatek nr 2 do dokumentacji geologicznej złoża „Mysłowice” sporządzono po 12 latach eksploatacji w związku z aktualizacją zasobów, zmianami kryteriów bilansowości, lepszym rozpoznaniem złoża i zmianami jego granic z sąsiednimi kopalniami. W wyniku aktualizacji, zasoby geologiczne ww. złoża, w okresie 12 lat, zmniejszyły się o 35.639 tys. ton (16,6 %), przy czym zasoby bilansowe zmniejszyły się o 81.240 tys. ton (62,12 %), a pozabilansowe wzrosły o 45.601 tys. ton (54,6 %). NIK zwraca uwagę na znaczący wzrost zasobów pozabilansowych, a w szczególności wzrost ilości zasobów zakwalifikowanych do pozabilansowych po raz pierwszy (o 47.988 tys. ton). Przyczyną przeklasyfikowania aż 47,9 % tych zasobów (22.965 tys. ton) było ich zaleganie powyżej czynnych poziomów wentylacyjnych (powyżej zlikwidowanego poziomu 350 m). Z kolei 1.189 tys. ton zasobów bilansowych przeklasyfikowano do pozabilansowych z powodu niewielkich rozmiarów, nieregularnego kształtu lub odosobnionego zalegania parcel z tymi zasobami (należy jednak zwrócić uwagę, iż w jednej z kopalń Spółki z powodzeniem prowadzono eksploatację takich parcel, uważaną zwykle za nieopłacalną)⁵.

2. Spółka w 2000 r. prawidłowo opracowała Projekt Zagospodarowania Złoża „Mysłowice” (zwany dalej „PZZ”), a w 2006 r. Dodatek nr 2 do PZZ, w którym określono sposób zagospodarowania tego złoża do końca okresu ważności koncesji, tj. do 2020 r.⁶. PZZ z Dodatkiem nr 2, sporządzony na podstawie ww. dokumentacji geologicznej i przyjęty bez zastrzeżeń przez Ministra Środowiska, spełniał wymagania art. 54 ust. 1 *p.g.g.* oraz (z poniższym wyjątkiem) rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 27 czerwca 2005 r. *w sprawie szczegółowych wymagań, jakim powinny odpowiadać projekty zagospodarowania złóż*⁷. W Dodatku nr 2 nie określono jednak szczegółowych zasad, sposobu i zakresu ochrony zasobów nieprzemysłowych, co było wymagane postanowieniami § 2 ust. 2 pkt 10 ww. rozporządzenia.
3. W okresie objętym kontrolą KWK „Mysłowice-Wesoła” (zwana dalej „Kopalnią”) prowadziła eksploatację złoża „Mysłowice”, na podstawie planu ruchu zakładu górniczego dla Ruchu „Mysłowice” na lata 2007-2009, który sporządzono zgodnie z wymogami określonymi m.in. w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 14 czerwca 2002 r. *w sprawie planów ruchu zakładów górniczych*⁸. Plan ten, a także wszystkie sporządzone do niego dodatki, zatwierdził właściwy organ nadzoru górniczego,

⁵ W KWK „Staszic” stosowano do wybierania nieregularnych parcel resztkowych w pokładzie 405 system z zastosowaniem samodzielnej obudowy kotwowej w chodnikach eksploatacyjnych, gdzie urabianie węgla prowadzono za pomocą kombajnu chodnikowego AM-50. Podobnie, od 2009 r. w KWK „Staszic” prowadzono rentowne wydobywanie z małych parcel (tzw. resztek) systemem ścianowym o długości ścian poniżej 100 m.

⁶ Dodatek nr 2 do PZZ sporządzono w związku z przejściem od KWK „Wesoła” części złoża „Mysłowice” w obrębie pokładów 501 i 510 przez KWK „Mysłowice”.

⁷ Dz. U. Nr 128, poz. 1075 ze zm.

⁸ Dz. U. Nr 94, poz. 840 ze zm.

zgodnie z art. 64 ust. 4 p.g.g. Prowadząc eksploatację, Kopalnia przestrzegała określonych w planie ruchu założeń dotyczących wykorzystania złoża „Mysłowice”.

Założone w ww. planie ruchu oraz wykonane w latach 2007-2008 wskaźniki wykorzystania zasobów przemysłowych w eksploatowanych pokładach 501 i 510 były wyższe od wskaźników ustalonych w PZZ (wynoszących odpowiednio: 0,62 i 0,61).

Natomiast założony w planie ruchu zakładu górniczego dla Ruchu „Mysłowice” na lata 2010–2012⁹ wskaźnik wykorzystania zasobów przemysłowych w całym pokładzie 510 (wynoszący 0,44) był niższy od założonego w PZZ (0,61), na co wpływ miał przede wszystkim niski (0,36) wskaźnik wykorzystania zasobów znajdujących się w partii południowej w skrzydle zachodnim pokładu 510¹⁰. W planie ruchu zaprojektowano w tym rejonie eksploatację ścianami 121 i 122 na wysokość do 4,5 m, przy zmiennej, wynoszącej od 2,6 m do 7,5 m, miąższości warstwy eksploatowanego pokładu. Pracownicy Kopalni uzasadniali przyjęcie wskaźników wykorzystania ww. części złoża na poziomie niższym, niż w PZZ, m.in. wielkością strat pozaeksploatacyjnych, związanych z zaburzeniami geologicznymi w tej części pokładu. NIK zwraca jednak uwagę na wielkość strat eksploatacyjnych, wynikających z zaprojektowanego sposobu eksploatacji ww. części pokładu 510, zakładającego pozostawienie w stropie ścian warstwy węgla o grubości aż do 1 m, a w spągu aż do 1,5 m. Tak wysoką, założoną w planie wielkość strat eksploatacyjnych Kierownik Ruchu Zakładu Górniczego Kopalni wyjaśnił dotychczasowymi doświadczeniami Kopalni w wydobywaniu pod zawałowymi zrobami ścian wyeksploatowanych w warstwach wyższych oraz wysokimi kosztami związanymi z ewentualną dwuwarstwową eksploatacją ww. pokładu. Dyrektor OUG nie kwestionował powyższego projektu eksploatacji ww. części pokładu 510.

NIK zwraca również uwagę na przypadek nieuzasadnionego zawyżenia w planach ruchu zakładu górniczego dla Ruchu „Mysłowice” wskaźnika wykorzystania złoża. Zarówno w zatwierdzonym Dodatku nr 22 do planu ruchu ww. zakładu na lata 2007-2009, jak i w planie ruchu na lata 2010-2012 zapisano, w części dotyczącej eksploatacji ścian 121, 122 i 123 w pokładzie 510, że w przypadku pozostawienia warstwy węgla o miąższości większej niż 1,0 m nie zostanie ona zaliczona do strat, a możliwość jej wyeksploatowania zostanie przeanalizowana w latach późniejszych (co oznacza, że miała ona pozostać w zasobach przemysłowych). Kontrola OUG w Katowicach (w październiku 2009 r.) wykazała natomiast, że zasoby takie – ze względu na ich niewielką powierzchnię, odizolowane położenie oraz miąższość niższą od minimalnego poziomu (1,5 m)

⁹ Plan ten został zatwierdzony przez Dyrektora OUG w Katowicach decyzją z 17.12.2009 r.

¹⁰ Zasoby przemysłowe partii południowej skrzydła zachodnie pokładu 510, w części objętej projektowaną eksploatacją, wynosiły 4 948,9 tys. ton, a planowane straty - 3 149,9 tys. ton.

pozwalającego je zaliczyć do zasobów przemysłowych – powinny zostać zaliczone do strat eksploatacyjnych. W związku z powyższym, w zatwierdzonym ostatecznie przez Dyrektora OUG planie ruchu na lata 2010-2012, w części dot. eksploatacji ścian 121 i 122 zapisano, że pozostawiona w spagu ściany warstwa węgla o miąższości do 1,5 m zaliczona zostanie do strat eksploatacyjnych.

NIK zwraca ponadto uwagę na zagrożenie pożarowe, jakie powoduje pozostawianie węgla w zrobach ścian w wyniku strat eksploatacyjnych. Jest to o tyle istotne, że ww. część pokładu 510 wykazuje wysoką skłonność do samozapalenia¹¹. Potwierdzeniem tego jest fakt, iż w dwóch z dziesięciu ścian eksploatowanych w złożu „Mysłowice” w latach 2007–2009 aż pięciokrotnie dochodziło do wzrostu zagrożenia pożarem endogenicznym, co skutkowało czasowym wstrzymaniem wydobywania¹².

4. W okresie objętym kontrolą Spółka prawidłowo prowadziła ewidencję zasobów złoża „Mysłowice”. Operaty ewidencyjne tych zasobów sporządzano na podstawie wykonanych obmiarów wyrobisk oraz zgodnie z postanowieniami art. 72 ust. 5 p.g.g. i rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 20 czerwca 2005 r. w sprawie szczegółowych wymagań, jakim powinny odpowiadać operaty ewidencyjne zasobów złóż kopalni¹³. Część tekstową tych operatów - stosownie do postanowień art. 72 ust. 5a p.g.g. - przekazywano właściwemu organowi koncesyjnemu w wymaganym terminie. Ponadto, Kopalnia terminowo sporządzała sprawozdania statystyczne OŚ-22 - *Zestawienie zmian zasobów złoża*, a następnie przekazywała je (z 1-dniowym opóźnieniem w stosunku do terminu określonego we wzorze tego sprawozdania¹⁴) Państwowemu Instytutowi Geologicznemu. Informacje zawarte w tych sprawozdaniach były zgodne z danymi zawartymi w operatach ewidencyjnych za lata 2007 i 2008.
5. W okresie objętym kontrolą Spółka planowała i podejmowała działania inwestycyjne w celu zabezpieczenia przyszłych frontów eksploatacyjnych dla Kopalni oraz utrzymania lub zwiększenia jej możliwości produkcyjnych. Wśród tych działań znalazły się, m.in.: wniosek do Ministra Środowiska o koncesję dla złoża „Brzezinka – 2”¹⁵, opracowanie Programu

¹¹ Wskaźniki samozapalności węgla w pokładzie 510 w partii południowej w skrzydle zachodnim wynoszą $Sz^a - 119 [^{\circ}C/min]$ i $A - 54 [kJ/mol]$.

¹² Ściana 401 S w pokładzie 510 w Partii Południowej i ściana 731 w pokładzie 510 w Partii Południowej. W planie ruchu na lata 2007-2009 zaprojektowano eksploatację tych ścian z pozostawieniem warstw węgla, tj. w ścianie 401 S w stropie i w spagu do 1 m, a w ścianie 731 - w stropie do 0,6 m.

¹³ Dz. U. Nr 116, poz. 979.

¹⁴ Wzory tych sprawozdań określono w rozporządzeniach wykonawczych, wydanych na podstawie art. 31 ustawy z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej (Dz. U. Nr 88, poz. 439 ze zm.), a przekazanie tych sprawozdań z opóźnieniem stanowiło naruszenie postanowień art. 30 pkt 3 ww. ustawy.

¹⁵ Złoże to znajduje się w bezpośrednim sąsiedztwie złóż „Mysłowice” i „Wesoła”. Udokumentowano w nim 462.151 tys. ton zasobów geologicznych węgla kamiennego, w tym 138.304 tys. ton zasobów przemysłowych i 58.136 tys. ton zasobów operatywnych. Eksploatacja tego złoża pozwoli, zdaniem NIK, przedłużyć żywotność Kopalni oraz umożliwi eksploatację zasobów pozostałych po zlikwidowanej KWK „Niwka-Modrzejów” w Sosnowcu.

Inwestycji Strategicznych w celu udostępnienia posiadanych zasobów (w tym 4 projektów inwestycyjnych w Kopalni), a także, w ramach inwestycji początkowych, udostępnienie w latach 2009–2020 do eksploatacji 58.439 tys. ton zasobów operatywnych węgla kamiennego (bez złoża „Brzezinka - 2”).

NIK zwraca uwagę na niewielkie zainteresowanie Spółki eksploatacją cienkich pokładów (1 - 1,5 m). W okresie objętym kontrolą Kopalnia nie udostępniała takich pokładów (dopiero od 2017 r. planowana jest eksploatacja pokładu cienkiego, tj. pokładu 334), a spośród wszystkich kopalń należących do Spółki, jedynie KWK „Wieczorek” eksploatowała pokład cienki, tj. pokład 620 (wydobycie z tego pokładu stanowiło ok. 25 % całego wydobycia tej kopalni).

6. W latach 2007-2009 (do września) Spółka dwukrotnie wystąpiła, w trybie art. 72 ust. 4 p.g.g., z wnioskiem do Ministra Środowiska o zgodę na przeklasyfikowanie zasobów w złożu „Mysłowice”. W rezultacie, za zgodą Ministra Środowiska, przeklasyfikowano do strat łącznie 5.471 tys. ton zasobów nieprzemysłowych (tj. aż 59,3 % wszystkich zasobów nieprzemysłowych w złożu „Mysłowice”, wg stanu na koniec 2006 r.).

W ocenie NIK, poddane kontroli przeklasyfikowanie w 2007 r. przez Zarząd Spółki, za zgodą Ministra Środowiska, do strat 2.976 tys. ton zasobów nieprzemysłowych - znajdujących się w parcelach 151, 152 i 153 w pokładzie 501 w zachodnim skrzydle partii południowej złoża „Mysłowice” – było niezasadne oraz pozbawiło je tym samym ochrony przed zniszczeniem¹⁶. Zdaniem NIK, dopuszczona w ten sposób zawałowa eksploatacja niżej zalegającego pokładu 510 spowoduje, z dużym prawdopodobieństwem, zniszczenie ww. części pokładu 501, co uniemożliwi jego eksploatację w przyszłości¹⁷. Spośród 2.976 tys. ton ww. zasobów nieprzemysłowych, przeklasyfikowanych do strat 1.272 tys. ton stanowiły zasoby operatywne, których wartość w cenach z 2007 r. wynosiła 245.547 tys. zł, a w cenach z 2009 r. – 372.035 tys. zł¹⁸.

¹⁶ Wcześniej, decyzją z 25.04.2006 r. Minister Środowiska wyraził zgodę na przeklasyfikowanie ww. parcel 151, 152 i 153 z zasobów nieprzemysłowych do przemysłowych, uzasadniając to możliwością ich ekonomicznego zagospodarowania, a następnie, już w 2007 r., parcele te przeklasyfikowano z zasobów przemysłowych do nieprzemysłowych.

¹⁷ W planach ruchu podano, że ściany 121, 122 i 123 przewidziane do eksploatacji w pokładzie 510 (w części złoża zalegającej pod parcelami 151, 152 i 153) eksploatowane będą na wysokość 4,5 m systemem ścianowym poprzecznym z zawałem stropu. W czasie kontroli prowadzono roboty przygotowawcze mające na celu udostępnienie tych ścian. Z uwagi na fakt, iż ww. parcele w pokładzie 501 zostały skreślone z ewidencji, Kopalnia nie będzie zobowiązana do przestrzegania postanowień pkt. 4.1.9.4 załącznika nr 5 do rozporządzenia Ministra Gospodarki z dnia 28 czerwca 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy, prowadzenia ruchu oraz specjalistycznego zabezpieczenia przeciwpożarowego w podziemnych zakładach górniczych (Dz. U. Nr 139, poz. 1169 ze zm.), dotyczących ochrony pokładu wyżej zalegającego. Wskaźnik podebrania pokładu 501 będzie wynosił od 1,9 do 4,2, co oznacza, iż zasoby węgla znajdujące się w parcelach 151, 152 i 153 najprawdopodobniej zostaną zniszczone.

¹⁸ Średnia cena zbytu węgla w KHW S.A. w 2007 r. wynosiła 193,04 zł za tonę, a w 2009 r. (stan przed sporządzeniem sprawozdania finansowego za ten rok) – 292,48 zł. W operacji ewidencyjnej zasobów węgla w złożu „Mysłowice” za 2006 r. założono, że przy 50% wskaźniku wykorzystania tego złoża podczas eksploatacji parcel w pokładzie 501 ścianami 515, 517 i 518 Kopalnia uzyska 1.488 tys. ton węgla, zaś wg informacji Zarządu KHW S.A. z 28.12.2009 r. wydobycie wyniosłoby ok. 1.272 tys. ton, tj. ok. 43% zasobów znajdujących się w ww. części pokładu 501.

W ocenie NIK, nie istniały przesłanki uzasadniające przeklasyfikowanie ww. części pokładu 501 do strat, a argumenty przedstawione przez Zarząd Spółki, we wniosku do Ministra Środowiska, były ogólnikowe i nie odzwierciedlały rzetelnie stanu faktycznego. I tak, podnoszone przez Zarząd Spółki, jako główny argument braku ekonomicznego uzasadnienia eksploatacji pokładu 501, występowanie w tym pokładzie zaburzeń geologicznych było znane Zarządowi już w 2006 r., kiedy to zasoby w pokładzie 501 (w tym parcele 151, 152 i 153) przekazano w celu ich eksploatacji z KWK „Wesoła” do KWK „Mysłowice”. Wykonane w czerwcu 2007 r. otwory badawcze z wyrobisk w pokładzie 510, które ujawniły rejon kolejnych zaburzeń geologicznych tego pokładu, ograniczyły natomiast jedynie wybieg jednej z projektowanych do eksploatacji ścian z ok. 650 m do 450 m, ale nie powinny, zdaniem NIK, zdecydować o zaniechaniu eksploatacji pozostałej części tej ściany oraz kolejnych dwóch ścian. Z kolei ujęty w ww. wniosku argument występowania w pokładzie 501 zagrożeń naturalnych, takich jak tąpniowe i wentylacyjno-pożarowe, był nietrafny, gdyż projekt eksploatacji ww. części pokładu pozytywnie zaopiniowała w 2006 r. Komisja ds. Tąpań w Zakładach Górniczych Wydobywających Węgiel Kamienny przy Wyższym Urzędzie Górniczym. Dodatkowo, nie bez znaczenia jest fakt, iż eksploatację pokładu 510, zalegającego poniżej przedmiotowej części pokładu 501, prowadziła KWK „Wesoła” od 1998 r. w sposób niepowodujący zniszczenia pokładu 501, w części dotyczącej ww. parcel, co świadczy, zdaniem NIK, że kopalnia ta brała pod uwagę możliwość przyszłej eksploatacji ww. części pokładu 501.

NIK nie podziela stanowiska Zarządu Spółki, że utrzymywanie ww. parcel 151, 152 i 153 (w pokładzie 501) w bazie zasobowej, jako zasoby nieprzemysłowe, powodowałoby sytuację sztucznego zawyżania wielkości tych zasobów oraz uniemożliwiałoby ekonomicznie uzasadnioną i technicznie możliwą eksploatację niżej zalegającego pokładu 510 ze względu na konieczność ochrony tych zasobów, jako zasobów nieprzemysłowych. Zdaniem NIK wyjaśnienia te mogą świadczyć, że Zarząd Spółki nie tylko przewidywał, ale i dopuszczał niszczącą podbudowę pokładu 501.

W ocenie NIK, prowadzona przez Spółkę, w wyniku powyższego przeklasyfikowania, selektywna eksploatacja zasobów - polegająca na rezygnacji z ochrony zasobów o skomplikowanej budowie geologicznej, na rzecz eksploatacji zasobów niżej leżących, ale o większej miąższości – narusza postanowienia przepisów ustawy *Prawo ochrony środowiska*. Zgodnie z art. 125 tej ustawy, ochrona złóż kopalin powinna bowiem polegać na racjonalnym gospodarowaniu i kompleksowym wykorzystaniu zasobów, a stosownie do art. 126 ust. 1 i 2 ww. ustawy eksploatację złoża kopaliny winno się prowadzić w sposób gospodarczo uzasadniony, z zastosowaniem środków ograniczających szkody w środowisku

i niezbędnych do ochrony zasobów złoża oraz przy zapewnieniu racjonalnego wydobywania i zagospodarowania kopaliny.

Przedstawiając powyższe uwagi i oceny, Najwyższa Izba Kontroli wnosi o:

- 1. Podjęcie działań zapobiegających zniszczeniu zasobów węgla kamiennego, znajdujących się w parcelach 151, 152 i 153 pokładu 501 w Partii Południowej Skrzydło Zachodnie w złożu „Mysłowice”.**
- 2. Rozważenie zasadności zwiększenia wykorzystania pokładów cienkich, w tym zwłaszcza poprzez zastosowanie wysokowydajnych kombajnów i/lub technologii strugowej.**
- 3. Rozważenie zasadności zastosowania dodatkowych systemów eksploatacji, komplementarnych w stosunku do systemu ścianowego, w celu eksploatacji parcel małych, o nieregularnym kształcie i tzw. resztówek.**

Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Katowicach, na podstawie art. 62 ust. 1 ustawy o NIK, oczekuje przedstawienia przez Zarząd, w terminie 21 dni od daty otrzymania niniejszego wystąpienia pokontrolnego, informacji o sposobie wykorzystania uwag i wykonania wniosków bądź o działaniach podjętych w celu realizacji wniosków lub przyczynach niepodjęcia takich działań.

Zgodnie z treścią art. 61 ust 1 ustawy o NIK, w terminie 7 dni od daty otrzymania niniejszego wystąpienia pokontrolnego, przysługuje Zarządowi prawo zgłoszenia na piśmie do Dyrektora Delegatury w Katowicach umotywowanych zastrzeżeń w sprawie ocen, uwag i wniosków zawartych w tym wystąpieniu.

W razie zgłoszenia zastrzeżeń, zgodnie z art. 62 ust. 2 ustawy o NIK, termin nadesłania informacji, o którym mowa wyżej, liczy się od dnia otrzymania ostatecznej uchwały właściwej komisji NIK.